

УДК 821. 161. 2-3 Біч

Наталія Римар

ORCID ID 0000-0003-2471-7703

кандидат філологічних наук, асистент кафедри
славістичної філології, педагогіки та методики викладання,
Білоцерківський національний аграрний університет
пл. Соборна, 8/1, 09100, м. Біла Церква, Київська обл., Україна,
nrimar@bk.ru

РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ В КОНСТРУЮВАННІ ЕМОЦІЙНОЇ ПЛОЩИНИ ТЕКСТІВ НІНИ БІЧУЇ

Стаття присвячена дослідженню ролі художньої деталі в конструюванні емоційної площини текстів Ніни Бічуї. З'ясовано особливості деталізованого письма авторки як своєрідного вияву художнього мислення наратора та одну із стратегій художньої розповіді. Проаналізовано найбільш виписані та емоційно виразні художні деталі. Акцентовано увагу на портретних деталях, які у творчості письменниці слугують засобом психологічної характеристики героїв і мають зовнішній експресивний ефект. Указано на особливості використання письменницею пейзажних деталей, їх художнього потенціалу у створенні емоційного антуражу. Подано контексну характеристику інтер'єрних деталей. Охарактеризовано національно-культурний підтекст використаних письменницею символічних деталей. Простежено специфіку використання експресивних колоративів як елементу деталізованого письма авторки.

Ключові слова: Ніна Бічуя, проза, емоційний контекст, портретна деталь, пейзажна деталь, інтер'єрна деталь, деталь-символ, колоратив.

Статья посвящена исследованию роли художественной детали в конструировании эмоциональной плоскости текстов Нины Бичуи. Выявлены особенности детализированного письма автора как своеобразного проявления художественного мышления рассказчика и одну из стратегий художественного повествования. Проанализированы наиболее выписаны и эмоционально выразительные художественные детали. Акцентируется внимание на портретных деталях, которые в творчестве писательницы служат средством психологической характеристики героев и имеют внешний экспрессивный эффект. Указано на особенности использования писательницей пейзажных деталей, их художественного потенциала в создании эмоционального антуража. Представлена контекстную характеристику интерьерных деталей. Охарактеризован национально-культурный подтекст использованных писательницей символических деталей. Прослежено

специфику использования экспрессивных цветowych подробностей как элемента детализированного письма автора.

Ключевые слова: Нина Бичуя, проза, эмоциональный контекст, портретная деталь, пейзажная деталь, интерьерная деталь, деталь-символ, цветовые подробности.

The article is devoted to the study of the role of the artistic detail in constructing the emotional plane of the texts of Nina Bichui. The controversial nature of the study of the status of artistic details in contemporary literary criticism is stated. It is noted that promising legacy of Nina Bichui is favorable for the study of the emotional constancy of the artistic detail as an expression of the individual art style of the author. During the research, the features of a detailed letter of the author as a kind of manifestation of the artistic thinking of the narrator and one of the strategies of the artistic narrative are revealed. The most written and emotionally expressive artistic details are analyzed, illustrating the active artistic position of the structural element of the text that covers the key microform. The main text-making tasks of the artistic detail in Nina Bichui's prose are noted, namely: the formation of a subtext basis, the implementation of the characterological function, experimentation over structural and compositional parameters. The binary function of this literary category is indicated: on the one hand to act as a generalizing tool, and on the other - to formulate the basic idea of the text briefly. The attention is focused on the portrait details, which in the writer's work serve as a mean of psychological characterization of the heroes and have an external expressive effect. The narrator's use of a particular minimization of artistic details has been noted, mainly in portraiture descriptions, in order to transmit the image more emotionally. The use of landscape paintings by the writer, their artistic potential in creating an emotional entourage are specified. Contextual characteristics of interior details are given. It is noted that repeatedly a set of artistic details used by Nina Bichuya brings the style of her prose to the expressionist writing. The national-cultural subtext of the author's use of symbolic details, which is often clearly approximated to associative details, is described. The specificity of the use of coloratura as an element of a detailed letter by Nina Bichuyev, which has an important emotional effect, is traced. It is noted that the narrator skillfully adjusts the artistic details to the composition, content, expressive-stylistic basis of the work, and the realism of the depicted, laconic, semantic-layered manner contribute to their expressive saturation.

Key words: Nina Bichuya, prose, emotional context, portrait detail, landscape detail, interior detail, detail-symbol, color.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Наукове дослідження емоційної площини тексту з урахуванням предметної зображальності вважається багатьма фахівцями з теорії літератури одним із головних завдань сучасного літературознавства. Оскільки художня деталь як одна із форм представлення світу є не лише невід'ємною частиною словесно-образного тла твору, а й індикатором індивідуального стилю автора, то її аналіз покликаний розширити межі традиційних підходів до потрактування зображальних можливостей письменника, засобів його впливу на читача. У цьому контексті виразно виділяється епіка Н.Бічуї, що демонструє якісно новий вимір художнього слова з його глибоким психологізмом, філософічністю, гуманізмом та експериментаторством. У зв'язку з цим, актуальним постає дослідження прозової спадщини письменниці з погляду власне авторського вияву художньої деталі як своєрідного способу творчого мислення мисткині, її ідейно-асоціативних пошуків, емоційної константи у рамках особистісних інтелектуально-світоглядних координат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Попри зацікавленість серед сучасних читачів новаторською у художньому плані прозою Н.Бічуї, вітчизняні напрацювання у сфері її аналізу залишаються скупими. Окремі аспекти творчості прозаїка розглянуто у літературознавчих і письменницьких тематичних розвідках І.Дзюби, В.Наливанової, В.Габора, В.Дончика, В.Єшкілева, Н.Сидоренко, Р.Харчук, Л.Овдійчук, Ю.Ярмиша та ін. При цьому художня деталь як унікальний засіб емоційної, глибоко психологічної рефлексії творчості авторки взагалі залишився поза увагою дослідників.

Серед дискусійних питань залишається вивчення самої художньої деталі. «Естетичну ефективність» цього художнього засобу в літературному творі висвітлено у розвідках Є.Добіна, А.Чернякова, М.Храпченка. Сюжетнотворчий потенціал художньої деталі аналізують Г.Поспелов, І.Цапенко, В.Фащенко, К.Фролова та ін. Як елемент поетики творів письменника її розглянуто у працях Ю.Кузнєцова, М.Епштейна, М.Боженка та ін. Тому аналіз смислового та естетичного навантаження художніх деталей, що функціонує у системі складних ідейно-естетичних взаємозв'язків епіки Н.Бічуї, є слушним як із погляду визначення наративної стратегії письма авторки, так і для уточнення окремих аспектів теорії літератури.

Мета статті – з'ясувати роль художньої деталі у конструюванні емоційної площини текстів Н.Бічуї, вирішенні важливих авторських завдань. Досягнення мети пов'язане із розв'язанням таких **завдань**: вказати на твори, у яких авторка вдається до деталізованого письма; проаналізувати основні способи використання художньої деталі як засобу емоційного насичення тексту, визначити функціональне навантаження

портретних, пейзажних, інтер'єрних та символічних деталей, описати роль деталей-коловративів у конструюванні експресивного антуражу твору.

Виклад основного матеріалу дослідження та обґрунтування отриманих наукових результатів. Те, що художня деталь – важливий елемент художньо-образного полотна текстів «малих жанрів», підкреслює сама письменниця уже на перших сторінках збірки новел та візій «Королівські лови»: *«Власне тому я й намагаюся бути точною і не помилятися в деталях (Бічуя, 2011: 11); «... я кладу ті деталі одну при одній, густо, туго, як належить...» (Бічуя, 2011: 11).* Для наратора важливо, аби реципієнт сприйняв цілісний образ, а не фрагментарний *«...а вам усе здається, що кожна з цих деталей живе зосібна...» (Бічуя, 2011: 11).* Прикметно, що далі письменниця заперечує власну тезу і показово доходить до висновку, що деталізація в творчості не така вже й потрібна і повністю її заперечує: *«Не треба було того всього, не треба було мого старання докладно визначати колір її очей і волосся...» (Бічуя, 2011: 12).* Подібна «гра з читачем» виокремлює такі справді виразні наративні стратегії художнього світу письменниці, як, наприклад, «зосередженість авторської уваги на нуртуваннях у свідомості митця». Ця особливість, за переконаннями М.Котик-Чубінської, сприяє тому, що в «тексті ми бачимо інший текст / картину і бачимо думки його автора / художника – пошуки, сумніви, зневіру, момент осяяння, здійснення задуму» (Котик-Чубінська, 2011: 43). Саме це продукує абсолютно новий підхід до розгляду звичайних, на перший погляд, зовнішніх деталей, що функціонують у тексті.

В архітектоніці текстів Н.Бічуї важливе місце займають художні деталі, через які авторка формує свій емоційний контент. Вдаючись до деталізації, письменниця акцентує увагу на активній художній позиції того структурного елемента тексту, який охоплює ключовий мікрообраз. Якраз завдяки набору художніх деталей наратор формує підтекстову основу, зреалізовує характерологічні завдання, експериментує над структурно-композиційними параметрами.

Емоційно виразними й найбільш виписаними в епіці Н.Бічуї є портретні деталі, які слугують засобом психологічної характеристики героїв і мають зовнішній експресивний ефект. Прикладом може слугувати мікрообраз *угору піднятої брови*, яким охарактеризовано в позиції внутрішньої фокалізації хлопчика Юлька із твору «Шпага Славка Беркути» в момент великого психологічного напруження. Чи не найбільш деталізовано подано характеристичний опис дівчинки із твору «Портрет маленької дівчинки з черепахою»: *«... усмішка відкриває горішні рожеві ясна й дрібні білі зуби, підборіддя в неї кругленьке, м'яке, дуже довгі пухнасті вії злегка здригаються, і навіть крізь них просвічує лукавий бистрий погляд її якихось дивних, зеленкувато-карих очей» (Бічуя, 2011: 10).*

Словесне творення портрета героя інколи вимагає від наратора додаткової майстерності. У таких випадках оповідач у першій особі постає функції художника, надаючи описам портретів колористичного ефекту: «... бачив тільки біле пасмо волосся... зав'язану довкола шиї зелену хустину та жовтий листок...» (Бічуя, 1983: 101). Прикладом художнього новаторства виступає прийом поєднання деталей зовнішнього і внутрішнього світу персонажа, які поетапно зумовлюють одна одну: «... тіні на запалих щоках пастора, – і його не обминають клопіт і хвороба; його горішня губа вузька, аскетична, а нижня ледь випнута, уперед випнута, бо пастор здатен обстоювати власні думки...» (Бічуя, 2011: 121).

Неодноразово набір художніх деталей, які застосовує Н.Бічуя, наближують стиль її прози до експресіоністичного письма, як ось: *напнуті шнурки-жили на шиї; величезні, почервонілі з напруги пальці; роззявлений червоний рот* («Камінний господар»), *синюваті жили, вузли суглобів* («Притча про Учителя й Учня»). В окремих випадках наратор застосовує особливу мінімізацію художніх деталей переважно в описах портретів, аби більш емоційно передати зображуване: *«Рука в дівчинки маленька, надто дрібна навіть для п'ятирічного віку, щойно відмита, пахне милом, на нігтиках – сліди лаку, червоного й блискучого»* (Бічуя, 2011: 9); *«... птахи співали краплини із жолобків – заглибин у широких Вересаєвих долонях»* (Бічуя, 2011: 119). Інколи просто вражає здатність наратора настільки тонко, до дрібниць відтворити той факт, який знаходиться у фокусі його уваги. Свідченням цього є образи *ямки на підборідді у пастора Донелайтіса, латки на Вересаєвих чоботах* («Зачин до оповідання про Донелайтіса»), *полатаних чоботиськ з хутряною підкладкою* («Яблуня і зернятко») тощо.

Часто для досягнення необхідного психологічного ефекту Н.Бічуя використовує деталі-колоративи. Чи не найбільшу експресивну силу в аналізованій прозі має червоний колір, який виступає не лише яскравою художньою деталлю, котра підкреслює внутрішнє напруження оповідної ситуації, але й містить певну символічну суть. Через червону гаму наратор виражає гнів, напруження, біль у таких рядках: *«Він возносився над трибуною і вже спирался на неї обома могутніми руками, я бачила величезні, почервонілі з напруги пальці, якими він уп'явся у трибуну, вона виглядала тепер іграшкою у тих руках, а роззявлений червоний рот вдихав і видихав повітря...»* (Бічуя, 2011: 152); *«вносила до кімнати урочисто й поважно своє розпухле від сліз, з червоними очима обличчя, втирала...»* (Бічуя, 2011: 28). Виразно символічним видається образ червоно-кривавої плями від вина, що контрастує із білим настільником у контексті *«він ставить на стіл келих, довкола келиха – червоно-кривава пляма на білому настільнику...»* (Бічуя, 2011: 35). Декодування цього символу зрозуміле, і використаний він оповідачем, очевидно, з метою створення найвищої експресії, напруги з боку реципієнта.

У тих контекстах, де наратор уплітає описи природи для створення певного емоційного антуражу, виразними постають деталі пейзажного типу: *«Виноград перестиглими ягодами сканує вниз, у суху траву, на світло-медове листя»* (Бічуя, 2011: 98). Умисно гіперболізоване нагромадження деталей-реалій наратор подає у творі «Спогад про Грузію». На матеріалі невеликого текстового контенту, описуючи осінню пору, розповідач вдається до штрихового деталізованого викладу зображуваних реалій різного гатунку, що майстерно вписані в осінню кольорову палітру: *червоні панцири черепиці, кетяги чорного й рожевого винограду, світло-медове листя, яблуко «джонатан», соковита груша, хризантеми, бджоли*. Організація наративу через фрагментарне нанизування мікрообразів присутня у творі «Показія, або...», асоціативний ряд яких по чергово формують такі деталі із архетипно-символічним контекстом: *ніч – вода – сонце – літо – колесо – соняшник – ягода на вишині – вода – світло* (Бічуя, 2011: 152). Що стосується інтер'єрних деталей, то письменниця послуговується ними у тих контекстах, коли із загальної картини вихоплює якийсь один предмет і детально його «розкладає» на окремі компоненти: *старий стіл* («Камінний господар»), *хліб на кухонному столі* («Спогад про Грузію»).

Художнє тло формують також символічні деталі, які в інтерпретаційному плані особливо розгалужені, часто мають національно-культурний підтекст: із позитивним значенням – *хліб на кухонному столі, білі клавіші, білий обрус, червона сукня в дівчинки, материнська рука* (символ опори у великому натопті); із негативним – *старий стіл, чорний сніг, червоне вино у келиху, чорна ріка*. Вони виразно наближені до асоціативних деталей. Цілу українську художньо-культурну систему із деталей-символів подано в розповіді про Вересая («Зачин до оповідання про Донелайтіса»), де наратор нанизує деталі в один подієвий ряд, застосовуючи асоціативне письмо: *бандура, дерев'яний ослінчик, побілена стіна хати, полотняна сорочка, тин із глеками, ластівка* (Бічуя, 2011: 119). Інколи художні деталі можуть дисонувати в текстових відрізках: *чорний сніг – біла хустина; червоно-кривава пляма на білому настільнику* («Камінний господар») тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз емоційної виразності художньої деталі в прозі Н.Бічуї засвідчив її ідейно-естетичну змістову функціональну багатогранність. До деталізованого стилю письма письменниця вдається на тих текстових відрізках, де зосереджує увагу на точному відтворенні реалій зовнішнього світу чи внутрішніх переживань. Емоційну площину творів формують художні деталі різного типу: портретні, пейзажні, інтер'єрні, символічні, деталі-кологіати тощо. Вони набувають не лише емоційно-психологічного, а й філософського підґрунтя.

Перспективним у цьому напрямі дослідження можуть бути компаративні студії над функціонуванням художньої деталі у творах

Н. Бічуї та інших українських літераторів періоду кінця ХХ – початку ХХІ ст. Цікавим видається аналіз художніх деталей у творах авторки різного періоду творчості.

Список використаних джерел

1. Бічуя Н. Великі королівські лови : [новели та візії]. Київ: ЛА «Піраміда», 2011. 192 с.
2. Бічуя Н. Яблуна і зернятко : [повісті та оповідання]. Київ: Веселка, 1983. 216 с.
3. Габор В. «Виворожи мене через п'ятсот літ»: Ескіз до портрета Ніни Бічуї . *Дзвін*. 1997. № 8. С. 136–139.
4. Дзюба І. Палітра «міської» повісті (Нотатки про творчість Ніни Бічуї). *З криниці літ: у 3 т. К.* : ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. Т. 1. С. 562–575.
5. Добин Е. Искусство детали : наблюдения и анализ [Текст] : учеб. пособ. Ленинград : Советский писатель, 1975. 526 с.
6. Котик-Чубінська М. Час та свідомість у новелах Н. Бічуї. URL: <http://litakcent.com/2012/07/17/chas-ta-svidomist-u-novelah-niny-bichuji>. Рец. на кн.: Бічуя Н. Великі королівські лови: новели та візії. Львів : Піраміда, 2011. 192 с.
7. Кузнецов Ю. Художня деталь у прозовому творі [Текст]. *Радянське літературознавство*. 1980. № 9. С. 17–26.
8. Мартинець А. Художня деталь як засіб творення національних образів. *Іноземна філологія*. 2014. Вип. 126. Ч. 1. С. 265–273. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2014.126.261>.
9. Святовец В. Талант починається з деталі [Текст] : монографія / В. Святовец. Київ : Інститут журналістики, 2003. 64 с.
10. Харчук Р. Сучасна українська проза : Постмодерний період. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 248 с.

References

(Транслітерація)

1. Bichuja N. Velyki korolivsjski lovy: [novely ta viziji]. Kyjiv: LA «Piramida», 2011. 192 s (ukr).
2. Bichuja N. Jablunja i zernjatko : [povisti ta opovidannja]. Kyjiv: Veselka, 1983. 216 s (ukr).
3. Ghabor V. «Vyvorozhy mene cherez pjatsot lit»: Eskiz do portreta Niny Bichuji . *Dzvin*. 1997. № 8. S. 136–139 (ukr).
4. Dzjuba I. Palitra «misjkoji» povisti (Notatky pro tvorchistj Niny Bichuji). *Z krynyci lit : u 3 t. K.* : VD «Kyjevo-Moghyljansjka akademija», 2006. T. 1. S. 562–575 (ukr).
5. Dobin E. Iskusstvo detali : nabljudenija i analiz [Tekst] : ucheb. posob. Leningrad : Sovetskij pisatel, 1975. 526 s (rus).

6. Kotyk-Chubinsjka M. Chas ta svidomistj u novelakh N. Bichuji. URL: <http://litakcent.com/2012/07/17/chas-ta-svidomist-u-novelah-niny-bichuji>. Rec. na kn.: Bichuja N. Velyki korolivsjski lovy: noveli ta viziji. Ljviv : Piramida, 2011. 192 s (ukr).
7. Kuznecov Yu. B. Khudozhnja detalj u prozovomu tvori [Tekst]. Radjansjke literaturoznastvo. 1980. № 9. S. 17–26 (ukr).
8. Martynecj A. Khudozhnja detalj jak zasib tvorennja nacionaljnykh obraziv. Inozemna filologhija. 2014. Vyp. 126. Ch. 1. S. 265–273. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2014.126.261> (ukr).
9. Svjatovecj V. Talant pochynajetjsja z detali [Tekst] : monoghrafija / V. Svjatovecj. Kyjiv : Instytut zhurnalistyky, 2003. 64 s (ukr).
10. Kharchuk R. Suchasna ukrajinsjka proza : Postmodernyj period. Kyiv: VC «Akademija», 2008. 248 s (ukr).

*Статтю рекомендовано до друку
доктором філологічних наук, професором,
завідувачкою кафедри української і зарубіжної літератури
та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
Мазохою Галиною Степанівною*

*Стаття надійшла до редакції
13 вересня 2018 року*

Наталья Рымарь

кандидат філологічних наук, асистент кафедри
славистическої філології, педагогіки і методики преподавания,
Белоцерковский національний аграрний університет
пл. Соборная, 8/1, 09100, г. Белая Церковь, Киевская обл., Украина,
nrimar@bk.ru

РОЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕТАЛИ В КОНСТРУИРОВАНИИ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ПЛОСКОСТИ ТЕКСТОВ НИНЫ БИЧУИ

Natalya Rymar

PhD in Philology, Assistant in The Department of Slavic philology,
pedagogy and teaching methods
Bila Tserkva National Agrarian University,
pl. Soborna, 8/1, 09100, Bila Tserkva, the Kyiv region, Ukraine,
nrimar@bk.ru

THE ROLE OF THE ARTISTIC DETAIL IN THE DESIGN OF THE EMOTIONAL PLANE OF TEXTS OF NINA BICHUYA